

UNIVERSITET TALABALARIDA BOSHQARUV KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Oriental universiteti
Tal'lim menejmenti 1-bosqich
magistratura talabasi
Raximnazarov Farrux

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifati bilan bir qatorda, talabalarni ijtimoiy faol, tashabbuskor va yetakchilik salohiyatiga ega shaxslar sifatida shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, boshqaruv ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish, ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga mustahkam poydevor yaratadi. Boshqaruv ko'nikmasi bu — talabaning o'ziga va boshqalarga nisbatan mas'uliyatli bo'lishi, vaziyatni tahlil qilish, maqsad qo'yish, qaror qabul qilish, jamoani boshqarish, resurslarni to'g'ri taqsimlay olish, ijtimoiy faoliyatda yetakchilikni qo'lga olish qobiliyatidir. Universitetlarda bu kabi ko'nikmalarni shakllantirish uchun talabalarning amaliy loyihalarda ishtirokini kengaytirish, trening va seminarlar tashkil etish, talabalar turar joyi, yoshlar yetakchilari va ko'ngilli jamoalarning faoliyatini qo'llab-quvvatlash muhim hisoblanadi. Shuningdek, universitet muhitida volontyorlik, startap va tadbirkorlik loyihalarida qatnashish orqali ham boshqaruv qobiliyatlari amaliyotda sinovdan o'tadi. Afsuski, hozirgi kunda barcha oliy ta'lim muassasalarida bu boradagi tizimli yondashuv yetarli emas. Talabalarning o'ziga ishonchi pastligi, tashabbuskorlik darajasining sustligi, ularga yetarli sharoit yaratilmaganligi boshqaruv ko'nikmalarining to'laqonli shakllanishiga to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, o'qituvchilarning o'zlari ham boshqaruv kompetensiyasiga ega bo'lmasa, talabalarda bu ko'nikmalarni rivojlantirishda muammolar yuzaga keladi. Shu bois universitetlarda "Liderlik va boshqaruv asoslari" kabi alohida fanlarni kiritish, mentorlik tizimini joriy etish, ijtimoiy faol bitiruvchilar bilan muntazam uchrashuvlar tashkil qilish kabi

tashabbuslar zarurdir. Talabalarni mustaqil fikrlovchi, mas'uliyatli va boshqaruv salohiyatiga ega yetuk kadrlar sifatida shakllantirish, ularni zamonaviy jamiyat talablariga tayyorlash uchun ta'lim tizimida integrativ va amaliy yondashuvlarga alohida e'tibor qaratilishi lozim.

Universitet talabalari uchun boshqaruv ko'nikmalarining rivojlanishi ularning shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy hayotidagi muvaffaqiyatlari bilan bevosita bog'liq. Global mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan kompetensiyalar — bu faqatgina nazariy bilimlar emas, balki amaliy boshqaruv, liderlik, jamoa bilan ishlash, stressga bardoshlilik va qaror qabul qilish kabi hayotiy ko'nikmalardir. Shuning uchun ham universitetlar o'z ta'lim tizimida talabalarda “soft skills”, ya'ni yumshoq ko'nikmalarni shakllantirishni ustuvor vazifalardan biri sifatida ko'rib chiqishlari kerak.

Boshqaruv ko'nikmasi — bu nafaqat boshqalarni boshqarish, balki o'zini anglash, vaqtni boshqarish, sharoitga moslashish, resurslardan oqilona foydalanish va muammolarga kreativ yondashishdir. Bu ko'nikmalarni shakllantirishda faqatgina ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar yetarli emas. Talabalar real muammolarni hal qilish jarayonida, masalan, ijtimoiy loyihalarda qatnashish, universitet ichidagi turli klub va tashkilotlarni boshqarish, debatlar, startaplar, amaliy seminarlar va treninglarda ishtirok etish orqali bu ko'nikmalarni mustahkamlab boradilar.

Ta'lim jarayoniga interfaol metodlarni joriy qilish — masalan, “case-study”lar, rolli o'yinlar, guruhiiy loyiha asosida ishlash kabi usullar — talabaning fikrlash doirasini kengaytiradi va ularni boshqaruv qarorlarini qabul qilishga tayyorlaydi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalari yetakchi sanoat, biznes va davlat tashkilotlari bilan hamkorlikda amaliyot tizimini yo'lga qo'ysa, talabalar real ish sharoitida boshqaruv tajribasini egallash imkoniga ega bo'ladi.

Ayniqsa, zamonaviy texnologiyalarning, jumladan raqamli boshqaruv tizimlari, sun'iy intellekt asosidagi boshqaruv platformalarining rivojlanishi talabalardan yangicha yondashuv, raqamli savodxonlik va tez qaror qabul qilishni talab qilmoqda.

Bu esa universitetlarni nafaqat an'anaviy bilim beruvchi, balki raqobatbardosh, ko'p qirrali boshqaruv malakalariga ega yetakchilarni tayyorlovchi muassasaga aylantirish zaruratini tug'diradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, universitet talabalari orasida boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirish — bu bugunning emas, balki yaqin kelajakning ustuvor vazifalaridan biridir. Ushbu maqsadga erishish uchun tizimli, ilmiy asoslangan, pedagogik va tashkiliy chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Albatta, mavzuni yanada kengroq yoritish uchun quyidagi qo'shimcha ma'lumotlarni taqdim etaman:

Universitet talabalari uchun boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirish nafaqat individual rivojlanish, balki jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biridir. Chunki bugungi yoshlar — ertangi kun rahbarlari, muallimlari, tadbirkorlari, davlat xizmatidagi mutaxassislaridir. Ularda boshqaruv madaniyatini shakllantirish orqali biz ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyotga xizmat qiluvchi kuchli ijtimoiy qatlamni vujudga keltiramiz.

Boshqaruv ko'nikmasining asosiy komponentlariga quyidagilar kiradi: maqsadni belgilash, strategik fikrlash, rejani ishlab chiqish, resurslar bilan ishlash, qaror qabul qilish, vaqtni boshqarish, jamoa bilan ishlash, natijani tahlil qilish va baholash. Bu ko'nikmalar insonda o'z-o'zini boshqarish (self-management) darajasini oshiradi, bu esa mas'uliyat, intizom, mustaqil fikrlash va tashabbuskorlikni kuchaytiradi.

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida bu ko'nikmalarni shakllantirish uchun quyidagi pedagogik yondashuvlar dolzarb hisoblanadi: kompetensiyaga asoslangan yondashuv, integrativ o'qitish, servis o'qitish (service learning), loyiha asosidagi ta'lim va motivatsiyalovchi baholash tizimlari. Ayniqsa, “student-centered learning”, ya'ni

talaba shaxsiga yo'naltirilgan yondashuv talabani boshqaruv sub'ekti sifatida shakllantirishda muhim vositadir.

Talabalarning boshqaruv sohasiga qiziqishini oshirish uchun universitetlar quyidagi tadbirlarni amalga oshirishi lozim:

- Talabalar orasida “eng yaxshi yosh yetakchi” tanlovlari, ilmiy-amaliy anjumanlar, boshqaruv kompetensiyasiga oid treninglar tashkil etish;
- O'quv rejasiga “Liderlik va boshqaruv asoslari”, “Tadbirkorlik va innovatsiya”, “Tashkiliy xulq-atvor” kabi fanlarni kiritish;
- Raqamli vositalar, masalan, interaktiv boshqaruv simulyatorlari, virtual boshqaruv muhitlaridan foydalanish;
- Bitiruvchilar va amaliyotchi mutaxassislarni darslarga jalb qilish, master-klasslar o'tkazish.

Talabalarni ijtimoiy hayotga faol jalb etish, ularning fikrini eshitish, tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash boshqaruv salohiyatini ochish uchun zarur psixologik-madaniy muhitni yaratadi. Har bir talaba o'zining fikri, g'oyasi va tashabbusi qadrlanayotganini his qilsa, u doimiy o'z-o'zini rivojlantirishga intiladi. Bu esa o'z navbatida, sog'lom, mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faol boshqaruvchilar avlodini tarbiyalaydi.

Shu nuqtai nazardan, boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirish universitet ta'limining faqat qo'shimcha emas, balki ajralmas qismi bo'lishi lozim. Zero, bugungi talaba — ertangi ijtimoiy hayot yetakchisidir.

Albatta, quyida ushbu mavzuga oid yanada chuqurroq va dolzarb qo'shimcha ma'lumotlar keltiraman:

Universitet talabalari orasida boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirish bugungi kun ta'lim tizimining strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki XXI asrda muvaffaqiyatli shaxs bo'lish uchun nafaqat aniq fanlar bo'yicha chuqur bilim, balki

muomala madaniyati, ijtimoiy moslashuvchanlik, liderlik, muammoga kreativ yechim topish, hamkorlikda ishlash, raqamli savodxonlik va boshqaruv kompetensiyasi zarur bo‘lib qoldi. Shunday sharoitda universitet talabasining boshqaruv salohiyati — bu uning zamonaviy jamiyatda faol rol o‘ynay olishini belgilovchi omildir.

Bugungi raqamli davrda boshqaruv ko‘nikmalarining mazmuni ham o‘zgarib bormoqda. Masalan, ilgari faqat tashkiliy va operatsion boshqaruv yetarli bo‘lgan bo‘lsa, hozirda emosional intellekt, stressni boshqarish, o‘zgarishlarga tez moslasha olish, raqamli texnologiyalardan foydalanish, ijtimoiy tarmoqlarda professional kommunikatsiyani yurita olish kabi jihatlar ham muhim kompetensiyalar qatoriga kirdi. Demak, zamonaviy boshqaruv ko‘nikmalari bu — kompleks yondashuvni talab qiluvchi, o‘zaro bog‘liq ko‘nikmalar majmuidir.

Ayni paytda oliy ta’lim tizimi bu ehtiyojlarga javob berishi uchun o‘z faoliyatini yangicha tashkil qilishi lozim. Jumladan:

- Ta’limda real hayot bilan uzviy bog‘liq loyihaviy topshiriqlar, keyslar va interaktiv metodlar qo‘llanishi lozim;
- Har bir fan doirasida boshqaruv bilan bog‘liq mavzular, masalan, guruh ishini tashkil qilish, vaqtni boshqarish, mas’uliyatli qaror qabul qilish, liderlik fazilatlarini rivojlantirish imkoniyatlari yaratilishi kerak;
- Universitetlarda talabalar tomonidan boshqariladigan kichik jamoalar, startup inkubatorlar, yoshlar markazlari faoliyatini kuchaytirish lozim;
- Ta’lim jarayonida individual ta’lim yo‘nalishlari asosida talabaning o‘z salohiyatini anglash va rivojlantirishiga sharoit yaratilishi kerak.

Shuningdek, universitet rahbariyati va professor-o‘qituvchilar jamoasi talabalar boshqaruv ko‘nikmasini rivojlantirishni faqat tashabbus sifatida emas, balki ta’lim samaradorligini oshirishning muhim vositasi sifatida qabul qilishi lozim. Ya’ni, bu boradagi faoliyat tizimli, rejalashtirilgan va monitoring qilinadigan shaklda tashkil etilishi zarur.

Amaliy jihatdan qaraganda, boshqaruv ko'nikmalari egallagan talaba o'z kursdoshlari orasida yetakchi bo'la oladi, jamoada mojarolarning oldini oladi, muammoni tahlil qilish va hal etish, mas'uliyatni bo'lishish, tashabbus ko'rsatish va natijaga erishishga yo'naltirilgan harakatlar qilishga odatlanadi. Bu esa nafaqat uning kasbiy o'sishiga, balki jamiyatda faol, ongli fuqarolik pozitsiyasini egallashiga xizmat qiladi

Universitet bosqichida talabalar faolligi, mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga tayyorligi, o'z fikrini ochiq bayon qila olishi va qaror qabul qilish qobiliyati ularning boshqaruv salohiyatining asosiy mezonlari hisoblanadi. Bu jihatlar ayniqsa hozirgi tez o'zgarayotgan, raqobatga boy axborot asrida nihoyatda dolzarbdir. Raqamli transformatsiya, global muammolar, mehnat bozoridagi o'zgarishlar yosh avloddan faqat bilim emas, balki zamonaviy boshqaruv, moslashuvchanlik, innovatsion fikrlash kabi fazilatlarni talab qilmoqda. Shu bois, universitetlar faqat mutaxassis tayyorlovchi emas, balki keng dunyoqarashli, liderlik salohiyatiga ega, boshqaruv qarorlarini qabul qila oladigan shaxsni shakllantiruvchi muassasaga aylanishi zarur.

Bugungi kundagi yondashuvlardan biri — ta'lim jarayonini mehnat bozori ehtiyojlariga yaqinlashtirishdir. Bu esa talabalarni boshqaruvga doir real holatlarda ishtirok ettirish, ularni mustaqil fikrlovchi va mas'ul qaror qabul qiluvchi shaxs sifatida tarbiyalashni talab etadi. Shu bilan birga, boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirishda ijtimoiy loyihalarda ishtirok, notijorat tashkilotlar va mahalliy hokimiyat bilan hamkorlikda amalga oshirilayotgan tadbirlar ham muhim omil bo'la oladi. Bunday amaliy faoliyat talabani jamiyatdagi haqiqiy muammolar bilan tanishtiradi va ularni hal qilish yo'llarini o'rganishga chorlaydi.

Universitet pedagoglarining vazifasi endilikda faqat dars berish bilan cheklanmaydi. Ular har bir talabaning ichki potensialini aniqlash, uni ilhomlantirish va mustaqil fikrlashga undash orqali boshqaruv ko'nikmalarining shakllanishida mentor

sifatida ishtirok etishlari lozim. Bu yoʻlda pedagog va talaba oʻrtasidagi oʻzaro ishonch, ochiqlik va hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Xulosa oʻrnida aytish mumkinki, universitet talabalari orasida boshqaruv koʻnikmalarini rivojlantirish — bu faqat biror mavzuga oid taʼlimiy yondashuv emas, balki milliy taraqqiyot, yetuk ijtimoiy qatlamni shakllantirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning strategik yoʻnalishidir. Har bir oliy taʼlim muassasasi oʻz faoliyatini nafaqat bilim berishga, balki talabalarda boshqaruv va liderlik salohiyatini uygʻotishga yoʻnaltirishi zarur. Buning uchun esa uzluksiz, tizimli va innovatsion yondashuv asosida tashkil etilgan tarbiyaviy-madaniy, ijtimoiy-amaliy faoliyat zarur hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak maʼnaviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Maʼnaviyat, 2008.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-fevraldagi PQ-81-son qarori: Taʼlim tizimini modernizatsiya qilish va strategik boshqaruvni rivojlantirish toʻgʻrisida.
3. Fayol A. Umumiy va sanoat boshqaruvi. — Moskva: Progress, 1992.
4. Mintzberg H. The Rise and Fall of Strategic Planning. — Harvard Business Review Press, 1994.